

Студенти із задоволенням виконували ролі працівника, директора підприємства, голови профспілкового комітету, судді місцевого суду, тощо. Вони активно вчилися культурі спілкуватися з іншими учасниками гри, поважати їх особисті погляди, відповідально ставитися до своїх обов'язків та відстоювати власну позицію.

Дидактична функція полягає в ефективному застосуванні знань, які були здобуті на лекціях і отримані при самостійній підготовці, відбувалося оволодіння навичками та уміння вирішувати життєві проблеми в координатах права, відповідно до норм діючого законодавства України.

Педагогічне спостереження за навчально-виховним процесом при застосуванні цього методу дозволяє усвідомити, що з кожним кроком росте професійна майстерність майбутніх вчителів правознавства, які з великим ентузіазмом, творчо знаходять шляхи вирішення складних життєвих ситуацій і зможуть не тільки показати учням, як себе поводити при тих чи інших обставинах, а й реально допомогти людям, поновити їхні права й законні інтереси, які були порушені.

Семинар «мозковий штурм». Суть його полягає в колективному вирішенні найскладніших завдань, з якими студенти були завчасно ознайомлені. Кожен учасник висловлює власну позицію, при цьому активізується розумова діяльність всієї групи для аналізу запропонованих ідей. Таким чином, знаходиться спільне рішення, яке, як правило, задовольняє всіх.

Виховний вплив мозкової атаки спрямований на формування переконання, що складні питання важко вирішити без взаємодопомоги один одному, тому що перш за все важливою є така складова, як колективізм.

Наші дослідження в доцільності використання проблемно-пошукових методів при проведенні лекцій та семінарів дозволяють упевнено зробити наступні висновки: застосування даних методів буде ефективним і корисним при підготовці майбутніх учителів правознавства лише за умови комплексного підходу до їх вибору, виходячи із завдань та мети навчального процесу. Досягнуті результати дають перспективу спрямувати зусилля на подальші наукові дослідження у використанні проблемних методів під час педагогічної практики як засобу становлення майбутніх фахівців професіоналів.

Література

1. Бабанський Ю. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. – М. Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Вітвицька С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – С. 138 – 139.
3. Добринина Т. Интерактивная форма семинарских занятий в высшей школе // Педагогическое образование и наука. – 2009. - № 8 – С. 70 – 75.
4. Доненко Л. Проблемно-пошукова технологія від теорії до практики // Українська мова і література в школі. – 2010. – № 2 – С. 31 – 34.
5. Катеруша О. Ділові ігри як засіб активізації пізнавальної діяльності студентів // Вища школа. – 2009. – № 12. – С. 53 – 56.

УДК : 371. 134 : 378.094

Авхутська С.О.

аспірантка Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті визначено можливості суспільно-гуманітарних дисциплін у формуванні та розвитку полікультурної компетентності майбутніх учителів історії. Запропоновано впровадити інтегрований спецкурс з проблем полікультурності з метою поглибленого вивчення студентами міждисциплінарного знання у вищій школі.

Ключові слова: культура, полікультурна компетентність, полікультурна грамотність майбутнього учителя історії.

Авхутская С.А. Формирование поликультурной компетентности будущих учителей истории в процессе изучения общественно-гуманитарных дисциплин.

В статье определены возможности общественно-гуманитарных дисциплин в формировании и развитии поликультурной компетентности будущих учителей истории. Предложено внедрение интегративного спецкурса по проблемам поликультурности с целью углубленного изучения студентами междисциплинарного знания в высшей школе.

Ключевые слова: культура, поликультурная компетентность, поликультурная грамотность будущего учителя истории.

Avhutskaia S. Forming of multicultural competence of future teachers of history in the process of study of disciplines of humanitarian cycle.

The article deals with problem of forming of future teacher of history to be multicultural competence in the course of the humanities' learning.

Key words: culture, the multicultural competence, multicultural literacy of future teacher of history.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Актуальність проблеми формування полікультурної компетентності учителів зумовлена соціокультурними змінами, які спонукають до поширення гуманістичної педагогіки, інтеграційними процесами, що зумовлюють активну взаємодію між різними культурами, необхідністю підготовки молодого покоління до життя в умовах культурного, етнічного розмаїття на засадах толерантності.

Потужний потенціал для формування полікультурної особистості майбутнього учителя мають суспільно-гуманітарні дисципліни, передусім філософія, соціологія, культурологія, історія, етнографія, історичне краєзнавство, етнопедагогіка та ін., котрі сприяють розумінню майбутніми учителями процесу соціалізації як взаємодії людини та суспільства щодо освоєння духовних цінностей, культури, традицій, норм і моделей бажаної поведінки. Однак, за результатами проведеного пілотажного дослідження зазначимо, що в реальній практиці педагогічних вузів поки не бачимо як загальної спрямованості педагогічного процесу на формування полікультурної компетентності, так й уваги до використання в цьому напрямі потенціалу окремих навчальних дисциплін.

Особливо це стосується майбутніх учителів історії, адже незаперечним є факт, що суспільно-гуманітарні науки, в тому числі й історія, є засобом впливу на розвиток особистості та формування у неї ключових компетенцій (інтелектуально-інформаційної, загальнокультурної, громадянської, полікультурної, комунікативної). Останніми роками відбулися значні зміни у змісті історичної освіти, поступово відбувається усвідомлення того, що нині учитель історії повинен вчити школярів знаходити власний шлях у складному плюралістичному суспільстві, навчати критично мислити, шукати необхідну інформацію, бути толерантними, поважати і розуміти інші точки зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблема формування полікультурної компетентності учителя перетинається з педагогічними проблемами, що пов'язані з розвитком професійної компетентності учителів (Н. Бібік, І. Зимняя, Н. Кузьміна, Л. Карпова, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Овчарук та ін.); професійно-педагогічною підготовкою учителів історії (А. Алексюк, Є. Білозерцев, Л. Коваль, О. Кондратюк, М. Лисенко, В. Майборода, Н. Ничкало, І. Прокопенко, Ю. Руденко та ін.); формуванням загальнокультурної, соціокультурної, етнокультурної компетентностей педагога (О. Петров, М. Боліна, В. Сафонова, Н. Білоцерківська, О. Гуренко).

Серед сучасних дослідників історії та її потенціалу для формування полікультурності і толерантності особистості слід назвати К. Галлагера, М. Шеремета, М. Шимановського, Л. Ляшенко, Г. Ястребову, В. Огнев'юка, Л. Гончаренко, О. Пометун та ін.

Метою статті є визначення можливостей суспільно-гуманітарних дисциплін, а саме філософії, соціології, культурології, історії, етнографії, краєзнавства у формуванні полікультурної компетентності майбутнього учителя історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісний підхід до професійно-педагогічної підготовки є новим напрямком в педагогіці вищої школи, який полягає у формуванні в майбутніх учителів професійної компетентності та її складової – полікультурної компетентності (Л. Гончаренко, В. Кузьменко, К. Юр'єва, Н. Якса, А. Сущенко та ін.).

Мету формування полікультурної компетентності майбутнього учителя історії вбачаємо у підготовці національно свідомого, полікультурно грамотного, професійно та соціально компетентного фахівця освітньої галузі.

На процес формування компетентності існують різні точки зору науковців. Так, одні вчені вважають, що компетентності формуються у процесі навчання (знання і вміння), і не тільки в освітньому закладі, але й під впливом сім'ї, друзів, роботи, політики, релігії, культури і т.д. Інші дослідники стверджують, що компетентність завжди проявляється у діяльності, тому не можна виявити не проявлену компетентність. Професійна компетентність проявляється при вирішенні професійних завдань. С. Скворцова розглядає компетентність як сформовану властивість особи, тому під час підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі можна лише «впливати» на придбання майбутніми фахівцями професійної компетентності, а формувати можна лише її складові – компетенції [3, с. 62]. Отже, компетенції є підґрунтям для формування й розвитку компетентності.

Із огляду на це, полікультурну компетентність учителя історії можна розглядати як сукупність компетенцій, до яких передусім слід віднести інформаційно-гностичну компетенцію, яка передбачає оволодіння майбутнім педагогом обсягом світоглядних, психолого-педагогічних, загальнокультурних, науково-методичних та спеціальних історичних знань, необхідних для здійснення полікультурної діяльності. Дані знання студенти-історики отримують в процесі професійної підготовки, що містить спеціальну історичну, психолого-педагогічну та загальнокультурну складові.

На підґрунті аналізу навчальних програм та методичних рекомендацій з гуманітарних дисциплін було з'ясовано, що при вивченні цих предметів, по-перше, приділяється значна увага вимогам до особистості вчителя, серед яких важливими є вимоги до його загальнокультурної й методичної підготовки, професійної культури як сплаву особистісних якостей і професійної компетентності; по-друге, у процесі вивчення цих

дисциплін студенти-історики здобувають певні знання з проблем полікультурності, проте вони «розпорошені» по різних навчальних дисциплінах і не мають системного втілення.

Так, курс *філософії* забезпечить оволодіння майбутнім учителем базовими поняттями з полікультурності: культурним монізмом та культурним плюралізмом. Ці категорії відображають два фундаментальні аспекти буття культури – його одиничність та різноманітність. Усвідомлення такого буття культури є важким завданням, для вирішення якого потрібен особливий, діалогічний спосіб мислення. Такий спосіб мислення покликана розвивати у студентів філософія. На заняттях з філософії розглядаються наступні проблеми, пов'язані з полікультурністю: циклічні теорії культурного розвитку (які є основою при вивченні культурного розмаїття); підходи, які визнають право кожної культури на існування; пошук шляхів вирішення проблем взаємодії між людьми; підходами, які забезпечили б діалог між культурами, що привів би до взаємозбагачення культурних спільнот. [2, с. 50].

Соціологія забезпечить полікультурну грамотність майбутньому учителю в результаті засвоєння знань з проблем взаємовідносин між соціокультурними групами, між людиною і суспільством, між людиною та природою [5]. Дана наука розглядає питання, пов'язані з принципами, структурою, рівнями, механізмами, системами взаємодії культур, зі зміною культур під час взаємодії; з проблемами взаємовпливу в полікультурному просторі; з питанням оцінки людьми іншої культури; з формуванням національної ідентичності.

Потенціал *культурології* в формуванні полікультурності особистості майбутнього учителя незаперечний, адже головною проблемою вивчення даної науки є проблема діалогу культур у полікультурному суспільстві. Предметом культурології є культура (дане поняття є ключовим в полікультурній освіті), її визначення (на цей час відмічають біля 1000 дефініцій), обґрунтування її природи та походження. На заняттях з культурології студенти отримують знання про диференціацію культур за різними ознаками: розмежування між суб'єктивною та об'єктивною культурою; культуру, що асоціюється з такими її продуктами, як мистецтво, література, фольклор, архітектура, артефакти, пам'ятки історії та культури, писемні джерела; культуру, що містить в собі культурно-орієнтовану поведінку (традиції, звичаї, обрядовість, одяг, їжа, побут та ін.) та погляди (переконання, цінності, суспільно-визнані норми, моделі поведінки) [1]. У культурології при дослідженні проблеми діалогу культур звертається увага на передумови, які роблять його реальним. Так, відповідно теорії циклічності в розвитку культур, заснованої О. Шпенглером, культура тлумачиться як живий організм і має власну історію. О. Шпенглер відстоював думку про множинність рівноцінних культур (єгипетської, індійської, вавилонської, китайської, греко-римської, майя, західноєвропейської) і стверджував, що діалог між різними культурами можливий внаслідок наявності об'єднуючого начала – людини [6].

Отже, при вивченні філософії, соціології, культурології майбутній учитель історії набуває полікультурної грамотності, що забезпечить володіння базовою термінологією з проблем культури та полікультурності: культурний монізм, культурний плюралізм, дискримінація, расизм, шовінізм, ксенофобія, субкультура, глобальна культура, світова культура, глобалізація, діалог культур, культурні стереотипи, інтеграція, інтернаціоналізація, кроскультура та ін.

Особливістю *історії* в контексті ідей полікультурності є те, що, по-перше, дана наука містить великий фактологічний матеріал, який сприяє усвідомленню процесів становлення і розвитку полікультурного суспільства, по-друге, саме історія при вивченні етнокультурних спільнот надає важливого значення процесам їх становлення у часі і просторі; по-третє, переважна більшість тем зі шкільного курсу історії пов'язана з проблемами полікультурності.

Тому, незаперечним є той факт, що вчителі історії потребують додаткової полікультурної підготовки, на відміну від інших учителів. Безпосередньо для вчителя історії актуальними є фахові знання найбільш значущих епох і періодів розвитку всесвітньої історії, знання шляхів розвитку світових цивілізацій, знання історії окремих країн та народів, що є суттєвими для глобального рівня розуміння культури. Фахові історичні знання допомагають майбутньому учителю історії усвідомити причини та наслідки впливу однієї культури на іншу (наприклад, європейської на інші регіони світу); визначити передумови міжкультурних конфліктів. Учителі історії в межах даної науки володіють численними прикладами наслідків міжкультурних контактів в національній та світовій історії: геноциду (знищення групи, що протистоїть), асиміляції (поступового добровільного або примусового прийняття культурних норм домінуючої групи), сепаратизму (курс на окремий розвиток), інтеграції (збереження групами своєї культурної ідентичності під час об'єднання у нове середовище).

Історія України та Етнографія України мають першочергове значення у формуванні полікультурної компетентності майбутніх учителів історії, адже тільки людина, добре обізнана про власний народ, здатна прийняти та зрозуміти культурні цінності інших. Метою введення в систему фахової підготовки етнографії України є підготовка вчителя історії до викладання шкільного курсу «Українознавство», спрямованого на забезпечення процесів трансляції загальнокультурного досвіду поколінь, вкорінення його в особистісному духовному світі студентів, що позитивно впливатиме на забезпечення готовності майбутніх фахівців виконувати соціокультурні функції професії вчителя. Полікультурну грамотність учителю історії в цьому напрямку забезпечить наступна базова термінологія: етнос, етногенез, етноцентризм, етнічна самосвідомість, ідентичність, плем'я, народність, нація, етнологія, державна нація, національне самовизначення, етнічна група, національна меншина, етнографічна група, історико-етнографічний регіон, етнокультурне та етносоціальне розмаїття, унікальність, діаспора та ін.

Згідно з програмою одним із напрямів курсу українознавства є інтегрований підхід до вивчення українознавчого матеріалу і формування комунікативної компетенції студентів-істориків, оволодіння культурою інших народів через вивчення всесвітньої історії і перенесення своїх знань на матеріал народознавства під час порівняння культури українців з культурою будь-якої іншої нації світу [4, с. 54].

Враховуючи три рівня презентації етнічної культури: глобальний, національний та регіональний, слід зазначити, що презентація регіонального рівня етнічної культури пов'язана з вивченням курсу *історичного краєзнавства*. Основним завданням історичного краєзнавства є вивчення історії та культури рідного краю на тлі загального перебігу подій в Україні. В результаті вивчення даної дисципліни актуалізується функція людини в державі в контексті реалізації її творчих, господарських можливостей як українського громадянина. В свою чергу, активна громадянська позиція є необхідною складовою полікультурності особистості майбутнього учителя історії.

Таким чином, спеціальні історичні дисципліни, а саме історія, етнографія, краєзнавство мають великий потенціал з формування полікультурної компетентності, адже вони складають основу формування національної та полікультурної картин світу у майбутнього учителя історії.

Формувати у майбутніх учителів історії полікультурну грамотність можна через упровадження в навчальний процес спеціалізованих курсів. Так, наприклад, на історичному факультеті Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка в цьому році розроблено курс «Історія тероризму».

Висновки. Отже, проведений аналіз дав можливість визначити у соціологічних, історичних, культурологічних, етнографічних знаннях спільні елементи, які можуть використовуватися як базова основа інтегрованого спецкурсу з метою формування полікультурної компетентності майбутнього учителя історії та розширення й поглиблення знання як такого, що виникає на стику наук.

Література

1. Культурология: учебное пособие. – М.: Изд-во «Экзамен», 2005. – 384 с.
2. Кузьменко В.В. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи: навчальний посібник / В.В. Кузьменко, Л.А. Гончаренко. – Херсон: РПО, 2006. – 92 с.
3. Скворцова С.О. Професійна компетентність вчителя : модель формування / С.О. Скворцова // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : збірник наук. праць / ред. кол. : Н.В. Гузій (відп. ред.). – Вип. 14(24). – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. – С. 59-67.
4. Скрябіна Т. Підготовка майбутнього учителя історії до викладання українознавства в школі/ Тетяна Скрябіна // Рідна школа. – 2008. -№11. – С. 53-55.
5. Танчин І.З. Соціологія : навч. посібник / І.З.Танчин. - 3-є вид., переробл. і доп. – К.: Знання, 2008.- 351с.
6. Шпенглер О. Закат Европы : В 2-х т. / О. Шпенглер. – Минск: Попурри, 1998. – Т.1. Образ и действительность. – 674 с.

УДК 373.5.016:17

Коцаренко І.К.

учитель Рай-Олександрівської ЗОШ І-ІІІ ст.,
Слов'янського району Донецької обл.

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОКАХ ЕТИКИ

Стаття присвячена проблемі формування пізнавальної активності засобами дидактичної гри у ході навчання етики. Зазначено, що гра є природною потребою дітей, вона сприяє розвитку пізнавального інтересу, що є важливою умовою формування активності учня у навчально-пізнавальному процесі. У статті класифіковано дидактичні ігри на імітаційні та не імітаційні. Наведено приклади кожного з двох типів ігор.

Ключові слова: навчання етики, дидактична гра, пізнавальна активність.

Коцаренко И.К. Формирование познавательной активности учащихся средствами дидактических игр на уроках этики.

Данная статья посвящена проблеме формирования познавательной активности учащихся средствами дидактических игр в процессе изучения этики. Отмечено, что игра является естественной потребностью детей, она способствует развитию познавательного интереса, который обеспечивает формирование активности учащихся в учебно-познавательном процессе. В статье рассмотрена классификация дидактических игр на имитационные и неимитационные, представлены примеры каждого из двух типов игр.

Ключевые слова: изучение этики, дидактическая игра, познавательная активность.

Kotsarenko I.K. Forming of pupils' cognitive activity with the help of educational games at the Ethics lessons.

This article is devoted to the problem of forming of pupils' cognitive activity with the help of educational games at the Ethics lessons. It is noted that game is a natural children's need, it promotes the development of pupils' cognitive interest, which guarantees the activity in the learning process. In the article the classification of games into imitative and unimitative is considered, the examples of each type are presented.

Key words: study of the Ethics, the educational game, cognitive activity.